

مدل سازی اقتصاد مقاومتی در بستر نوآوری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز

دکتر محسن مطیعی^{۱۲} و دکتر علیرضا سلیمی^{۱۳}

تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۰/۱۷

تاریخ پذیرش : ۱۳۹۷/۱۱/۲۰

چکیده

پارادایم اقتصاد مقاومتی در مقابل اقتصاد متعارف نیازمند الگوها و روش‌های متمایز است. جهت مقاومت و مقابله با قدرت‌های اقتصادی می‌بایست علاوه بر اینکه از ظرفیت‌های اقتصادی داخلی بهره‌گیری می‌شود به مزیت‌ها توجه ویژه‌ای نمود اما فاصله‌ای که در طول سالیان متمادی میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به وجود آمده است و نیز جنبه‌های فرهنگی و عدم پذیرش الگوهای کشورهای توسعه‌یافته باعث گردیده است که کشورهای در حال توسعه نتوانند از پیشرفت‌های موجود بهره‌گیری نموده و یا در صورتی که از پیشرفت‌های خارجی استقبال نموده‌اند فرهنگ و باورهای خود را در این تقابل باخته‌اند که این امر اهمیت موضوع بررسی نقش مناطق ویژه اقتصادی در اقتصاد مقاومتی، نوآوری اقتصادی و مبارزه با قاچاق کالا و ارز نشان داده و مسئله این تحقیق که مدل دانش‌بنیانی که با استفاده از ظرفیت‌های مناطق آزاد تجاری در الگوی اقتصاد مقاومتی با منویات مقام معظم رهبری موجب مبارزه با قاچاق کالا و ارز می‌شود چیست؛ بررسی می‌شود.

در این مقاله با بهره‌گیری از نمونه‌ای تجربی و به روش تحلیلی توصیفی به بیان الگویی با مبانی نظری اقتصاد دانش، فناوری و پیشرفت‌های بین‌المللی جهت تقویت اقتصاد ملی و با رویکرد اقتصاد مقاومتی می‌پردازیم. با بومی‌سازی یک الگوی اقتصاد دانش‌بنیان از کشور چین، نقش مناطق آزاد و ویژه تجاری در ورود علم و فناوری، کالا و خدمات به کشور ایران ارائه می‌نماییم.

۱۲. دکترای کارآفرینی و مدرس گروه مدیریت دولتی و کارآفرینی دانشگاه علامه طباطبایی

۱۳. دکترای حقوق و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی محلات

مناطق آزاد و ویژه تجاری در حماسه اقتصادی دارای نقشی پررنگ بوده و به عنوان یک فیلترینگ و با نگاهی دیگر به مثابه یک کاتالیزور جهت تبادل دانش، کالا و ارز هستند از این حیث اهمیت مبارزه با قاچاق کالا و ارز با توجه به ظرفیت این مناطق روشن می گردد. کلمات کلیدی: اقتصاد مقاومتی- نوآوری- مناطق ویژه اقتصادی- مبارزه با قاچاق کالا و ارز

Resistance Economy Modeling in the Context of Innovation and Combat Against Smuggling Goods and Currencies

Dr. Mohsen Motiei and Dr. Alireza Salimi

Abstract

The paradigm of Resistance economics versus conventional economics requires distinct patterns and methods. To resist and confront economic powers, in addition to utilizing domestic economic capacities, special attention must be paid to its advantages, but the gap that has developed over many years between developed and developing countries, and also the cultural aspects and the rejection of the patterns of developed countries have made developing countries unable to take advantage of existing developments or have lost their culture and beliefs after welcoming foreign developments which shows the importance of studying the role of special economic zones in resistance economy, economic innovation and fighting against smuggling of commodity and foreign exchange and answers the question of this study ,i.e, by considering the supreme leader's statements what is a knowledge-based model by using the capacity of free trade zones in a Resistance economy model which fights against smuggling of commodities and currencies.

In this paper, using an empirical sample and a descriptive-analytical

approach, we present a model for utilizing international knowledge, technology and developments to strengthen the national economy with Resistance economics approach. By localization of a Chinese-based knowledge economy model, we present the role of free and special trade zones in bringing science and technology, goods and services to Iran.

Free and special trade zones in the economic epic play a strong role as a filtering and from another view as a catalyst for the exchange of knowledge, commodities and currencies. Accordingly, the capacity of these areas shows the importance of fighting against smuggling of commodities and foreign exchange.

Keywords: Resistance Economics, Knowledge-Based Economy, Special Economic Zones, fighting against smuggling of commodities and currencies

مقدمه

دیرزمانی است که مشکلی به نام قاچاق ارز و کالا و شیوع روز افزون آن در کشور خودنمایی می‌کند. حجم قاچاق کالا در کشور ۱۹ میلیارد دلار برآورد شده که ۲ رقمی در حدود میزان بودجه عمرانی کشور است. از این مقدار، ۱۶ میلیارد دلار حجم واردات قاچاق و ۳٫۲ میلیارد دلار حجم قاچاق کالاهای صادراتی است.^{۱۴}

مقوله توسعه علمی و افزایش دانش افراد جامعه امروزه با مباحث اقتصادی بسیار مرتبط بوده و افرادی که از سطح دانش و توانمندی‌های حرفه‌ای بالایی برخوردارند سرمایه‌های انسانی برتری قلمداد می‌شوند که در اندازه‌گیری شاخص‌های رشد توسعه از آنها به عنوان نیروی کار موثر نیز یاد می‌شود.^{۱۵} همچنین ارزش جریان دانایی به اندازه‌ای می‌باشد که بخش قابل توجهی از اقتصاد را تحت عنوان اقتصاد دانایی محور^{۱۶} به خود اختصاص داده است و از اقتصاد فیزیکی متمایز می‌گردد و دانایی عبارت است از: ذخیره انباشته‌شده از اطلاعات و مهارت‌ها که از مصرف اطلاعات توسط گیرنده اطلاعات حاصل می‌شود» (آلن پورتن جونز). در اقتصاد دانایی محور تکیه اقتصاد بر بنیان و ظرفیت تحقیق برای ایجاد دانایی و تحقیق و توسعه R&D، دانایی با ظرفیت تجاری، نوآوری، حمایت از نوآوری و مالکیت فکری و معنوی و patent و نیز فعالیت‌های کارآفرینی می‌باشد.

همچنین عدالت که رسیدن به آن از جمله آمال‌های و آرزوهای بشر می‌باشد و تعاریف متعددی از آن ارائه شده است را نیز با شاخص‌های اقتصادی می‌توان به صورت کمی مورد بررسی قرار داد که از آن جمله می‌توان به منحنی لورنز اشاره کرد. مهم‌ترین دلیل تجمع طولانی مدت انسان‌ها در یک مکان، اقتصاد است. تعاملات به ویژه روابط اقتصادی در این تجمع مبتنی بر رفع نیاز است. این نیازها گاهی حقیقی و گاهی مجازی و کاذب‌اند. اگر در هر دو مورد، رفع نیاز از راه قانونی و مستقیم امکان

۱۴. اقتصاد پنهان، ۱۳۷۹: ۳.

۱۵. romer

۱۶. knowledge - based economy

پذیرباشد نیازها به آسانی برطرف شده و در صورت برآورده نشدن، افراد به دنبال راه‌های رفع نیاز رفته که قاچاق از همین جا شکل می‌گیرد.^{۱۷}

در شرایط کنونی به دلیل محاصره اقتصادی چندین ساله و مشکلات اشتغال و ... معضل قاچاق شتاب و شیوع بیشتری یافته است. به گونه‌ای که اکنون حتی دام‌های زنده و جانوران نایاب و اشیاء عتیقه و انسان هم قاچاق می‌گردند. بنابراین کنترل این پدیده و با کاهش آن در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای کشور از اهمیت بالایی برخوردار است.^{۱۸}

دامنه و گستره انضباط اقتصادی با توجه به موارد گفته شده بخش‌های مختلف اقتصاد را در بر می‌گیرد که عبارتند از: بخش خارجی، حساب جاری (واردات، صادرات (حساب سرمایه) فرار سرمایه، سرمایه‌گذاری خارجی، بدهی‌های خارجی نوسانات اقتصاد بین‌الملل، WTO، و (...، تعاملات بین‌المللی) همکاری‌های منطقه‌ای و (...، نظام ارزی، تولید، تأمین مالی) نظام بانکی، بازار بورس، سرمایه‌گذاری خارجی و (...، ساختار بازار کار، ساختار تولید) فن آوری تولید، هزینه تمام شده، کیفیت، محصولات، رقابت پذیری محصولات، انحصار و (...، امنیت اقتصادی) امنیت سرمایه، احترام به مالکیت و (...، تشکیل سرمایه و سرمایه‌گذاری، توزیع، شبکه‌های توزیع) عمده فروشی، خرده فروشی، واسطه‌گری و (...، هزینه مبادله، ساختار بازار) آفات بازار شامل قاچاق، احتکار، انحصار و (...، مصرف، الگوی مصرف، نظام یارانه‌ها، حمایت از مصرف‌کنندگان، قدرت خرید، سطح رفاه، خط فقر، امور فرابخشی، نظام مالیاتی، نظام بازرسی، قانونگذاری، سهم و نقش دولت در اقتصاد) سیاست‌های دولت، بودجه ریزی و (...، سیاست‌های محلی و منطقه‌ای) غیرملی و ...

با بیان این مقدمه اهمیت اقتصاد را در تمام زمینه‌ها آشکار می‌کند و به همین جهت برای توسعه علمی و فن آوری با این رویکرد می‌توانیم راه کارهایی ارائه دهیم که کاربردی باشند و در همین راستا به مناطق ویژه اقتصادی توجه می‌نماییم و از

۱۷. علی منصوری، نقش باورهای دینی در کنترل قاچاق کالا و ارز

۱۸. همان

مثال‌های تجربی موفق یاد می‌کنیم تا اینکه بتوانیم مدلی ایرانی و اسلامی ارائه نماییم. بیان اینکه اگر بخواهیم حتی عدالت را با معیارهای علمی اندازه‌گیری نماییم می‌توانیم از شاخص‌های اقتصادی استفاده کنیم اهمیت ارتباط بحث را نشان می‌دهد که توسعه علمی نیز می‌تواند با اقتصاد مرتبط باشد و نیز اینکه توسعه علمی عدالت محور مرتبط می‌باشد. حال که اقتصاد در زمینه توسعه علمی و فن آوری موثر است بحث خود را در منطقه ویژه اقتصادی با تکیه بر تجارب کشور چین دنبال می‌کنیم.

تجربه کشور چین

از سال ۱۹۸۵ که چین سیاست بازار آزاد را اتخاذ کرده، سعی نموده مناطقی را که بتوانند پنجره‌ای رو به دنیا باشند را شناسایی نماید. نمایانگر این سیاست چین، تعیین شهرهای ساحلی خاصی به عنوان شهرهای پنجره‌ای، و هم چنین تاسیس مناطق اقتصادی ویژه می‌باشد. از ایجاد چنین مناطقی تنها اقتصادی نبوده، بلکه زمینه‌های متنوع و گوناگون بسیاری را در بر می‌گیرد از جمله پایگاه‌هایی برای جذب فناوری و روش‌های سیاستگذاری غربی چراکه که در چین آموزش و پرورش به عنوان یکی از تدابیر توسعه بوده است.

برای این کار کشور چین اقدام به تعیین مناطق اقتصادی خاص و بازارهای آزاد نموده است که این مناطق واردات تکنولوژی‌ها و شیوه‌های مدیریت خارجی را راحت کرده اند. که عبارت "سیاست پنجره‌ای" برای اشاره به نقش جذب سرمایه گذاری و تکنولوژی خارجی استفاده می‌شد. و مناطق ویژه تجاری به عنوان پنجره‌ها می‌باشند. همراه با ارائه این سیاست، تغییر در علم بیان به سوی روشنفکری و آموزش بود. به عنوان مثال، دنگ نظریه "گرامیداشت علم و دانایی"، "گرامیداشت استعداد" را تصریح می‌کند و بر امکان همکاری و کمک روشنفکران در نوسازی کشور تاکید دارد. و در این راستا برنامه‌های ذیل را تعقیب می‌نمایند:

۱. دعوت از متخصصین، محققین، افراد حرفه‌ای از هنگ کنگ و کشورهای

خارجی برای آموزش و اجرای برنامه‌های تربیت

۲. دعوت افرادی در بخش تجارت برای آموزش‌های نیمه وقت، و یا ایجاد فرصت آموزش از طریق کارآموزی برای دانشجویان
  ۳. اعزام دانشجویان به هنگ کنگ و کشورهای خارجی برای دریافت تعلیمات حرفه ای و مدیریتی، از آن‌ها خواسته شود برای اجرای برنامه‌های تربیت مواد و ابزارات آموزشی لازم را وارد نمایند
  ۴. واردات وسایل، کتاب‌ها، و مجلات آموزشی، و افزایش خودآموزی در بین مقامات رسمی
  ۵. همکاری در توسعه‌های فن آوری
  ۶. الزام موسسات خارجی به ارائه برنامه‌های آموزشی کارمندان در قراردادهای تجاری
  ۷. استخدام متخصصین و مشاوران خارجی برای ارائه آموزش‌های محلی
  ۸. مدرسی که با موسسات داخلی برای ارائه برنامه‌های آموزشی و تربیتی در رابطه با توسعه‌های اقتصادی و روابط بین الملل شهر، شریک شده اند.
  ۹. مدرسی که با تشکلات اقتصادی برای ارائه دروس مربوط به بخش تجاری شریک شده‌اند.
  ۱۰. مدرسی که توسط تشکلات اقتصادی اداره می‌شوند که دروس مربوط به نیازهای خود را ارائه می‌دهند.
- پس از اجرای این سیاست در مناطق ویژه اقتصادی در شنزن و گنگزو نتایج بسیار خوبی مشاهده شده است که این نشان می‌دهد این سیاست‌ها از کارایی بالایی برخوردار بوده‌اند.

مفاهیم پایه‌ای

۱. اقتصاد دانش‌محور

به سیستم اقتصادی که در فرایند تولید، توزیع و مصرف دانش و تکنولوژی نقش اصلی را ایفا کند و مبتنی بر دانش و علم باشد اقتصاد دانش محور گفته می‌شود. در محیط‌های شهری که اقتصاد پیچیده تر است نسبت به محیط روستایی که مسایل اقتصادی سادگی بیشتری دارند اقتصاد دانش محور بهتر جلوه و تاثیرگذارتر است گرچه

استفاده از دانش در محیط‌های روستایی نیز می‌تواند بسیار گذار و موثر بر رفاه عمومی روستا و جامعه روستا باشد.

۲. اقتصاد نوآوری

اقتصاد نوآوری در اواخر قرن بیستم در پاسخ به مساله شاخص بهره‌وری کل نهاده‌ها به طور چشمگیری رشد کرد. پس از فرآیند صنعتی شدن، رشد سریع تولیدات و عملکرد در بسیاری از کشورها را نمی‌توان تنها به افزایش نهاده‌های تولیدی مورد استفاده نسبت داد. بلکه ورود نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید، نقش اساسی در تغییر کارایی نهاده‌های تولیدی و در نتیجه افزایش سطح تولیدات به ازای هر واحد نهاده ایفا کرده است.

اقتصاد نوآوری بیشتر بر ایجاد یک تئوری اقتصادی خلاق با پشتوانه‌ای از تئوری‌های بنگاهی، سازمانی و تئوری تصمیم‌گیری در پذیرش فناوری‌های جدید تاکید دارد. در این راستا، روند کلی اقتصاد نوآوری به کمک تئوری جدید رشد تبیین می‌گردد. بنگاه‌ها با تکیه بر مالکیت دانش تخصصی و دانش عمومی که به طور رایگان موجود است، دست به نوآوری می‌زنند. ورود نوآوری‌ها به تدریج و در شرایط رقابت انحصاری با افزایش در تنوع محصولات رخ می‌دهد.^{۱۹}

تعاریف اقتصادی فرآیند نوآوری و تلاش برای یکپارچه‌سازی استراتژی‌های نوآوری با مطالعه رفتار بنگاه‌ها در بازار که مشخصه آن رقابت انحصاری کوتاه مدت و تاکید بر فرآیند آموزش است از مهمترین دستاوردهایی به شمار می‌آیند که در امر نوآوری‌های اقتصادی و فناوری‌های جدید ضروری می‌باشند. از طرفی این نتایج با تاکید بر نقش انحصار چند جانبه به عنوان محرک کلیدی در ورود فناوری جدید اعمال می‌شود، در تناقض است. انحصار چند جانبه چارچوبی ایجاد می‌کند که به کمک آن می‌توان تعادل بین مخارج و فعالیت‌های تحقیقاتی را بررسی نمود. با این حال در تشخیص تبدیل تحقیقات به نوآوری و در نتیجه چگونگی رشد شاخص بهره‌وری کل ناتوان است.^{۲۰}

۱۹. Aghon, Howitt (۱۹۹۸)

۲۰. Dasupta & Stiglitz (۱۹۸۰)

۳. مدیریت دانش

مدیریت دانش طیف وسیعی از فعالیت‌ها است که برای مدیریت، مبادله، خلق یا ارتقای سرمایه‌های فکری در سطح کلان به کار می‌رود. مدیریت دانش طراحی هوشمندانه فرایندها، ابزار، ساختار و غیره با قصد افزایش، نوسازی، اشتراک یا بهبود استفاده از دانش است که در هر کدام از سه عنصر سرمایه فکری یعنی ساختاری، انسانی و اجتماعی نمایان می‌شود. مدیریت دانش فرایندی است که به سازمانها کمک می‌کند تا اطلاعات و مهارت‌های مهم را که بعنوان حافظه سازمانی محسوب می‌شود و به طور معمول به صورت سازماندهی نشده وجود دارند، شناسایی، انتخاب، سازماندهی و منتشر نمایند. این امر مدیریت سازمانها را برای حل مسائل یادگیری، برنامه‌ریزی راهبردی و تصمیم‌گیری‌های پویا به صورت کارا و موثر قادر می‌سازد.

علل پیدایش مدیریت دانش

۱. دگرگونی مدل کسب و کار صنعتی که سرمایه‌های یک سازمان اساساً سرمایه‌های قابل لمس و مالی بودند (امکانات تولید، ماشین، زمین و غیره) به سمت سازمان‌هایی که دارایی اصلی آنها غیرقابل لمس بوده و با دانش، خبرگی، توانایی و مدیریت برای خلاق سازی کارکنان آنها گره خورده است.

۲. افزایش فوق‌العاده حجم اطلاعات، ذخیره الکترونیکی آن و افزایش دسترسی به اطلاعات به طور کلی ارزش دانش را افزوده است؛ زیرا فقط از طریق دانش است که این اطلاعات ارزش پیدا می‌کند، دانش همچنین ارزش بالایی پیدا می‌کند. زیرا به اقدام نزدیک تر است. اطلاعات به خودی خود تصمیم ایجاد نمی‌کند، بلکه تبدیل اطلاعات به دانش مبتنی بر انسان‌ها است که به تصمیم و بنابراین به اقدام می‌انجامد.

۳. تغییر هرم سنی جمعیت و ویژگیهای جمعیت شناختی که فقط در منابع کمی به آن اشاره شده است. بسیاری از سازمانها دریافته‌اند که حجم زیادی از دانش مهم آنها در آستانه بازنشستگی است. این آگاهی فزاینده وجود دارد که اگر اندازه گیری و اقدام مناسب انجام نشود، قسمت عمده این دانش و خبرگی حیاتی به سادگی از سازمان خارج می‌شود.

۴. تخصصی‌تر شدن فعالیت‌ها نیز ممکن است خطر از دست رفتن دانش سازمانی و

خبرگی به واسطه انتقال یا اخراج کارکنان را به‌همراه داشته باشد. در بدو امر به مدیریت دانش فقط از بعد فن آوری نگاه می‌شد و آن را یک فناوری می‌پنداشتند. اما به تدریج سازمانها دریافتند که برای استفاده واقعی از مهارت کارکنان، چیزی ماورای مدیریت اطلاعات موردنیاز است. انسانها در مقابل بعد فناوری و الکترونیکی، در مرکز توسعه، اجرا و موفقیت مدیریت دانش قرار می‌گیرند و همین عامل انسانی وجه تمایز مدیریت دانش از مفاهیم مشابهی چون مدیریت اطلاعات است.

راهبردهای مدیریت دانش

مدیریت کلان جهت کارآمدی زیرسیستم‌های خود می‌بایست ماهیت، اصول و ابعاد مدیریت دانش را بشناسد. راهبردهایی که ماهیت و توانایی متفاوت مدیران را منعکس می‌نماید عبارتند از:

۱. راهبرد دانش بعنوان راهبرد کسب و کار که روشی جامع و با وسعت سازمانی برای مدیریت دانش است، که بیشتر بعنوان یک محصول در نظر گرفته می‌شود.
۲. راهبرد مدیریت سرمایه‌های فکری که بر بکارگیری و ارتقای سرمایه‌هایی که از قبل در سازمان وجود دارند، تاکید دارد.
۳. راهبرد مسئولیت برای سرمایه دانش فردی که از کارکنان حمایت و آنها را ترغیب می‌کند تا مهارت‌ها و دانش خود را توسعه دهند و دانش خود را با یکدیگر درمیان گذارند.
۴. راهبرد خلق دانش که بر نوآوری و آفرینش دانش جدید از طریق واحدهای تحقیق و توسعه تاکید می‌کند.
۵. راهبرد انتقال دانش که بعنوان بهترین فعالیت در بهبود کیفیت امور و کارایی سازمان مورد توجه قرار گرفته است.
۶. راهبرد دانش مشتری - محور که با هدف درک ارباب رجوع و نیازهای آنها بکار گرفته می‌شود تا خواسته آنها به دقت فراهم شود.

۴. اقتصاد مقاومتی

مقاوم سازی اقتصادی ثمره اقتصاد مقاومتی است.^۱ اقتصاد مقاومتی را می‌توان مقاوم سازی اقتصاد در برابر ریسک‌های داخلی و خارجی نامید.

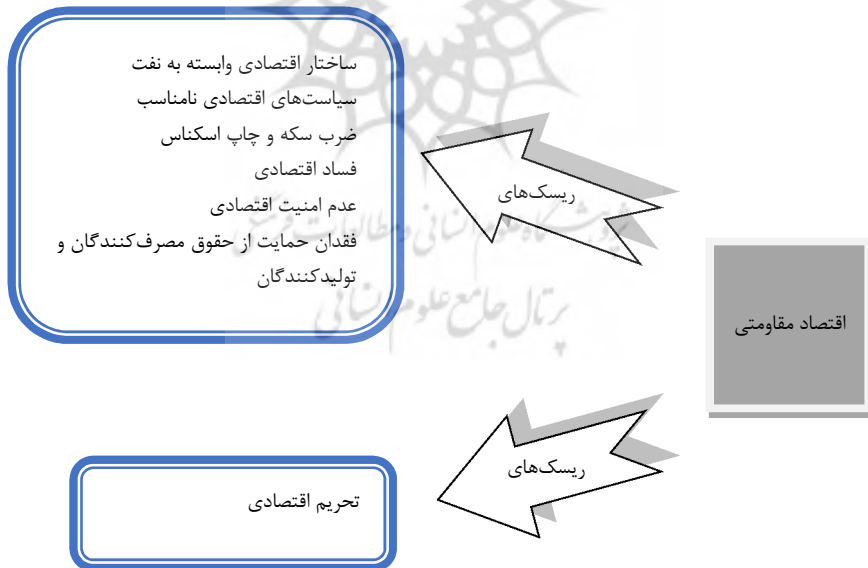
سیاست‌های اقتصاد باید سیاست‌های «اقتصاد مقاومتی» باشد - یک اقتصاد مقاوم - باید اقتصادی باشد که در ساخت درونی خود مقاوم باشد، بتواند ایستادگی کند؛ با تغییرات گوناگون در این گوشه‌ی دنیا، آن گوشه‌ی دنیا متلاطم نشود.^۲ در اقتصاد مقاومتی، یک رکن اساسی و مهم، مقاوم بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد؛ باید بتواند در مقابل آنچه که ممکن است در معرض توطئه‌ی دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند.^۳ اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. یکی از شرائطش، استفاده از همه‌ی ظرفیتهای دولتی و مردمی است؛ هم از فکرها و اندیشه‌ها و راهکارهایی که صاحب‌نظران میدهند، استفاده کنید، هم از سرمایه‌ها استفاده شود.... یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت و کشاورزی.... مسئله‌ی منابع ارزی هم مسئله‌ی مهمی است؛ که خوب، حالا آقایان توجه دارید. روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد.... یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود. این قضیه‌ی اسراف و زیاده‌روی، قضیه‌ی مهمی در کشور است. خوب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است. فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده‌ی رسانه‌هاست.... به مصرف تولیدات داخلی هم اهمیت بدهید. در دستگاه شما، در وزارتخانه‌ی شما، اگر کار جدیدی انجام می‌گیرد، اگر چیز جدیدی خریده میشود، اگر همین اقلام روزمره‌ای که

۱. مسعود درخشان، سخنرانی «تحریم و اقتصاد مقاومتی»، اتاق بازرگانی ۱۳۹۲

۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور، ۱۳۹۲/۲/۷

۳. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۱/۱/۱

مورد نیاز وزارتخانه است، تهیه میشود، سعی کنید هم‌ماش از داخل باشد؛... یک مسئله‌ی دیگر در سرفصل اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش‌بنیان است... این بخش شرکت‌های دانش‌بنیان و فعالیتهای اقتصادی دانش‌بنیان خیلی جاده‌ی باز و امیدبخشی است^۱. البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه‌ی نفی نیست؛ اینجور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد؛ نه، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان میدهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفائی خودشان را داشته باشند. این یک فکر است، یک مطالبه‌ی عمومی است. شما دانشجو هستید، استاد هستید، اقتصاددان هستید؛ بسیار خوب، با زبان دانشگاهی، همین ایده‌ی اقتصاد مقاومتی را تبیین کنید؛ حدودش را مشخص کنید؛ یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید میتواند تضمین‌کننده‌ی رشد و شکوفائی یک کشور باشد^۲.

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲

۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۵/۱۶

مقاوم ساز اقتصاد ثمره اقتصاد مقاومتی است. در واژه اقتصاد مقاومتی دو سوال به ذهن می‌رسد. (۱) مقاومت برای چه؟ و مقاومت در برابر چه؟ اقتصاد در مقابل ریسک‌های مختلفی وجود دارد. وظیفه علم اقتصاد آنالیز این ریسک‌ها در سطح خرد و کلان است. سیاست‌های اقتصادی هم در رابطه با مدیریت این ریسک‌ها است. از این روی اقتصاد مقاومتی دارای ۲ بعد است زیر است:

بعد اول) ریسک‌هایی که از خارج اقتصاد کشور را مورد هدف قرار می‌دهند.

بعد دوم) ریسک‌هایی که از داخل اقتصاد کشور را تهدید می‌کند.^۱

۵. قاچاق کالا و ارز

قاچاق در لغت به معنای ربوده (ربودن)، پنهانی عمل کردن و گریزان، آمده و در اصطلاح گمرکی به عنوان تقلب گمرکی و نقل و انتقال کالا بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی نامیده شده است. در تعریفی دیگر، قاچاق به معنی برده، ربوده، آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع می‌باشد، به کار رفته است. مرحوم علامه دهخدا در لغت‌نامه خود، واژه قاچاق را مأخوذ از زبان ترکی دانسته و آن را به معنی «آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع باشد» آورده است.

قاچاق کالا و ارز بخشی از اقتصاد پنهان را تشکیل می‌دهد. اقتصاد پنهان^۲ عبارت است از آن بخش از فعالیت‌های اقتصادی یک کشور که در حساب‌های ملی محاسبه نشود، اگرچه فعالیت‌های مزبور در برگیرنده تولید کالا و خدمات هم باشد. معاملات اقتصاد پنهان یا به صورت معامله پایاپای یا با پول انجام می‌گیرند و به دلیل گریز از پرداخت مالیات و تعرفه‌های گمرکی، از سوی طرفین معامله به نهادهای دولتی مربوط، معامله‌ای اظهار نمی‌شود. به عبارت دیگر آن بخش از فعالیت‌های اقتصادی که در حساب‌های ملی منعکس نمی‌گردد و ثبت آماری ندارد.

۱. درخشان مسعود، سخنرانی اتاق بازرگانی ایران ۱۳۹۲/۲/۲۵

در این زمینه از تعبیر مشابهی نیز استفاده می‌شود که عبارتند از:

اقتصاد زیرزمینی^۱: مجموع تولیدات و معاملات اقتصادی که گزارش نمی‌شود و در اندازه‌گیری تولید ناخالص ملی^۲ پنهان می‌ماند و یا از مالیات فرار می‌کند یا کمتر از مقدار واقعی گزارش می‌شود که مقادیر از قلم افتاده، در اقتصاد زیرزمینی قرار می‌گیرد.

اقتصاد سایه^۳: شامل تمام فعالیت‌های اقتصادی است که در واقع سهمی از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص می‌دهد ولی مورد محاسبه قرار نمی‌گیرد.

اقتصاد سیاه^۴: فعالیت‌های اقتصادی است که به صورت غیررسمی و غیرقانونی باشد.

اقتصاد غیررسمی^۵: آن بخش از فعالیت‌هایی است که در حساب‌های ملی محاسبه نمی‌شود.

اقتصاد غیررسمی از دهه‌های هفتاد و هشتاد میلادی به دلیل ناکارآمد بودن تئوری‌ها و نظریه‌های اقتصادی رسمی در توجیه بحرانها و نوسانات اقتصادی، مورد توجه اکثر اقتصاددانان غربی قرار گرفت که هر یک با دیدگاهی خاص به موضوع نگرسته‌اند.

مدل پیشنهادی

با توجه به اینکه مواردی که درالگوی چینی ارائه گردید در ایران نیز هر کدام به نحوی تعقیب شده اند اعم از اینکه با توجه به تعاریفی که از نوآوری ارائه شد در زمینه توسعه علمی و دانش افزایی در ایران اسلامی نیز بر این مهم تاکید شده و در حوزه داشتن چشم انداز برای توسعه نیز در ایران دارای چشم انداز بیست ساله می‌باشیم. در زمینه ایجاد مناطق ویژه اقتصادی تا کنون مناطق بسیاری تحت این عنوان قرار گرفته اند همچنین دانشگاه‌های بین المللی و حتی در همین مناطق ویژه اقتصادی ایجاد شده اند

۱. Underground Economy

۲. Gross National Product (GNP)

۳. Shadow Economy

۴. Black Economy

۵. Informal Economy

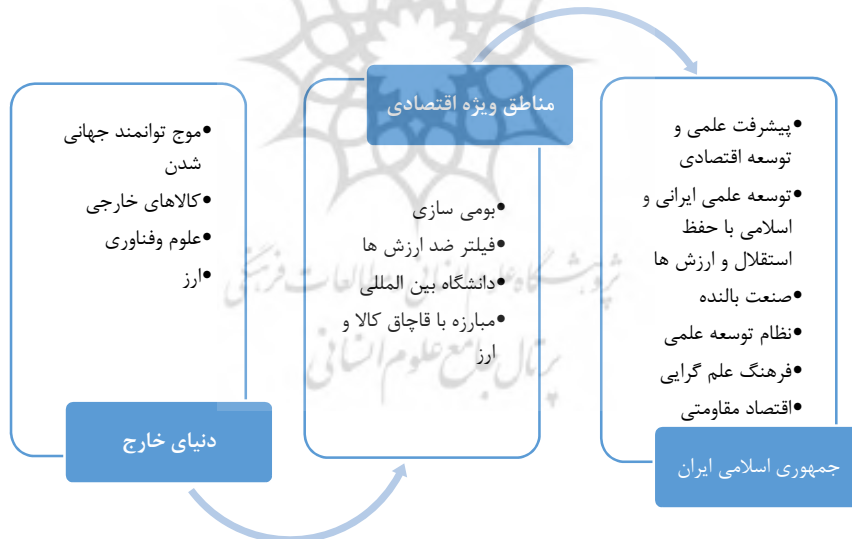
که اینها خود بیانگر توجه مسولین به آنچه که بیان شد می‌باشد اما آنچه که در اینجا پیشنهاد می‌نماییم برقراری ارتباط معنا دار میان این اجزا می‌باشد.

در این الگو کانون توجه ما برای توسعه علمی و فن آوری به دانشگاه‌های مستقر در مناطق ویژه اقتصادی می‌باشد. در این مدل ابتدا باید قوانینی ویژه برای دانشگاه‌های مستقر در این مناطق نگاشته شود که در این قوانین به غیر از سیاست‌های کلی که به صورت متمرکز برای تمامی دانشگاه‌های کشور جاری می‌باشد اختیاراتی ویژه به این دانشگاه‌ها داده می‌شود به صورتی که این دانشگاه‌ها در پذیرش دانشجو کاملاً آزاد می‌باشند و رشته‌های تحصیلی مورد نیاز را بنا به تشخیص مسولین دانشگاه با سر فصل‌هایی که خودشان نیاز می‌بینند تدریس می‌کنند در این دانشگاه‌ها مدیریت توسط رای اعضای هیئت علمی دانشگاه انتخاب می‌گردد و هیچ گونه کمک مالی دولتی دریافت نمی‌کند پس می‌بایست از طریق پذیرش دانشجو و انجام پروژه‌ها و تحقیقات و قرارداد با صنایع کسب درآمد نماید در این زمینه این اجازه را دارد که از اساتید و دانشجویان خارجی استفاده نماید همچنین می‌تواند با بنگاه‌های اقتصادی خارجی نیز طرف قرارداد شود. در چنین دانشگاه به سرعت انتقال دانش صورت گرفته و تحقیقات کاربردی انجام می‌شود و در راستای توسعه علمی و فناوری بوده و نوآوری‌ها به صورت کاربردی افزایش خواهند یافت.

از سوی دیگر به این سبب این دانشگاه‌ها در مناطق ویژه اقتصادی مستقر هستند که به لحاظ اقتصادی برای انجام امور اقتصادی از این وضعیت ویژه بهره جویند و در این امر موفق گردند چراکه فعالیت در مناطق ویژه اقتصادی موجب برخی امتیازات و آزادی عمل‌ها و معافیت‌های اقتصادی می‌گردد. همچنین این مناطق ویژه اقتصادی همانند پنجره عمل می‌نمایند یعنی واسطه کشور عزیزمان با دنیای بیرون می‌باشند. باید توجه داشت همچنان که از پنجره هوای نو و تازه وارد می‌شود هوای آلوده نیز مجال ورود پیدا می‌کند پس مناطق ویژه اقتصادی همانند یک حائل عمل خواهند کرد و از آنجاست که آخرین پیشرفت‌ها و دانش و تکنولوژی وارد می‌شود اما پیش از ورود به تمام کشور در این مناطق که همانند یک فیلتر عمل می‌کنند آلودگی‌هایش زدوده می‌شود و پس از آن دانش و تکنولوژی وارد می‌شود که بومی سازی شده است و

ناخالصی‌هایش گرفته شده اند و منطبق با فرهنگ اصیل ایرانی و اسلامی می‌باشد. از این روی این مدل می‌تواند گامی در تحقق اقتصاد مقاومتی باشد با این نگرش که اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که یک کشور ضمن مقاومت در برابر حمله‌ها به رشد و توسعه خود اقدام می‌نماید.

در این مدل مناطق آزاد حائلی میان دنیای خارج و درون کشور هستند. کالا و خدمات خارجی ابتدا به مناطق آزاد و یا مناطق ویژه اقتصادی وارد شده و سپس به درون کشور وارد می‌گردد. همچنین کالای داخلی نیز از طریق همین مناطق صادر می‌شود پس این مناطق بستر تبادل دانش، فناوری، کالا و ارز می‌باشد و باید توجه داشت سرمایه‌های انسانی داخلی و خارجی که در این مناطق هستند تبادل کننده فرهنگ و نیز عوامل اقتصادی، اجتماعی فعال میان کشورها هستند.

مدل توسعه علمی و فناوری اقتصاد مقاومتی با محوریت

مناطق ویژه اقتصادی و مبارزه با قاچاق کالا و ارز

تبیین مدل

الف) نقش مناطق ویژه اقتصادی در ورود دانش و تکنولوژی

هر چه سهم و نقش دولت در اقتصاد کوچکتر باشد و دولت به وظایف اولیه و حاکمیتی خود بپردازد، ساز و کارهای انضباط اقتصادی کاراتر عمل می‌کند و بهره‌وری افزون‌تر می‌گردد. هر قدر دولت کوچکتر باشد از امور تصدی‌گری فاصله گرفته و آن را به بخش غیر دولتی محول می‌کند در این صورت دولت بیشتر به نظارت خواهد پرداخت و موجب انضباط اقتصادی خواهد شد. در صورتی که دولت بزرگ‌تر بتوان نظارت را داشته و بیشتر درگیر تصدی‌گری می‌شود که این امر خود موجب فاصله گرفتن از انضباط اقتصادی می‌گردد.

ب) نقش مناطق آزاد تجاری در مبارزه با قاچاق کالا و ارز

گسترش پدیده قاچاق کالا و تاثیر مخرب آن در امر تولید، تجارت قانونی، سرمایه‌گذاری و اشتغال، خطر جدی و بزرگی است که باید با جدیت تمام با آن مبارزه کرد و بر همه دستگاه‌هایی که به نحوی می‌توانند در این امر دخیل باشند واجب است که سهم خود را در این امر ایفا کنند... عمل قاچاق برای قاچاقچی باید کاملاً برخلاف صرفه و همراه با خطر باشد و جنس قاچاق از مبادی تا محل عرضه، آماج اقدامات گوناگون این مبارزه قرار گیرد.^۱

جهت تبیین نقش مناطق آزاد تجاری در مبارزه با قاچاق کالا و ارز باید توجه داشت که فعالیت قاچاق با هدف اجتناب از موارد زیر انجام می‌گیرد:

۱. اجتناب از کنترل: در صورتی که ورود و فروش کالایی به یک کشور با استانداردهای کیفی و ایمنی آن کشور مطابقت نداشته باشد، قاچاقچی‌ها سعی در دوری از کنترل دولتی دارند.
- مثال بارز این کالاها انواع داروهای هستند که در داخل بسیاری از کشورها مجوز توزیع و فروش ندارند.

بنابراین، این داروها به طور قاچاق وارد کشورها می‌شوند. همچنین فرار از کنترل دولتی در مورد واردات کالاهایی که ورود آنها ممنوع است صورت می‌گیرد مثل سلاح، مهمات، مواد منفجره و مواد رادیواکتیو.

۲. فرار از هزینه‌های مالیاتی کالای قاچاق شامل عوارض گمرکی، مالیات بر فروش و مالیات بر ارزش نمی‌گردد.

فرار از هزینه‌های قانونی در اکثر شرایط، کالاهای قاچاق شده در میدان تجارت قانونی داخل کشورها عرضه نمی‌شوند. بنابراین قاچاق و تجارت غیرقانونی این کالاها موجب می‌شود هزینه‌های قوانین کار، پروانه کسب و امکانات قانونی فروش بر آنها اعمال نشود.

۳. دوری از قوانین حمایت از مالکیت معنوی برخی از کالاهای قاچاق مالکیت معنوی را نقض می‌کنند. این کالاها عبارتند از موسیقی، فیلم و کالاهای صنعتی قلابی.

ج) نقش مناطق آزاد تجاری در مبارزه با فرهنگ کالا و تکنولوژی غیر بومی

با توجه به اینکه فرهنگ قالب در مناطق آزاد تجاری، فرهنگ بومی است و با این نگرش که این مناطق به صورت ویژه در مقابل فرهنگ، کالا و فناوری غیر بومی واکنش داده‌اند و نیز با عنایت به این مطلب که این مناطق بیشترین رویارویی با حومه کالا و فناوری غیر بومی را دارند این امر سبب می‌شود که با توجه ویژه به این مناطق بتوان پس از بومی سازی کالا و فناوری خارجی در داخل کشور به کارآفرینی پرداخت.

د) نقش مناطق آزاد تجاری در صدور کالا و فرهنگ ایرانی

وجود کالاهای قاچاق و رواج اشتغالی حقیقی و تعریف نشده (زیرزمینی) به نام قاچاق و دسترسی افراد به این کالاها (مستقیم یا غیرمستقیم)، دلیل بر این است که تا کنون رفتارهای پیشگیرانه ای قانونی و امنیتی کارساز نبوده‌اند. اما زمانی که فرد از درون واز بعد روانی به مذموم بودن و یا حرام بودن یک رفتار اعتقاد داشته باشد، در همه حالات از

آن رفتار دوری خواهد جست.^۲

دین کلیتی نهادی و واقعیتی است شامل ارزش‌ها، اعتقادات، مناسک و عبادات، رفتارها و اعمال. این چارچوب در تمامی فرهنگ‌ها رفتارهای اجتماعی را شکل می‌دهد و از آن به فرهنگ دینی نام برده می‌شود. در اغلب جوامع، این دو موضوع یعنی فرهنگ و دین غیر قابل تفکیک‌اند به گونه‌ای که می‌توان گفت حتی فرهنگی به نام فرهنگ ملی ویا ناسیونالیستی نیز تحت تاثیر دین قرارداد. بنابراین، دین عبارت است از واقعیت‌های موجود در جوامع با توجه به زیربناهای ارزشی، اعتقادی و مجموعه‌ای از اوامر و نواهی برای اجرادزندگی اجتماعی و رفتار با عنصر انسان، کالا و اشیاء و...^۳

در فرهنگ ایران، احساسات و عواطف دینی در رفتارها و روابط اجتماعی جایگاه ویژه ای دارد، بنابراین جلوگیری از پدیده مخرب و ویرانگر قاچاق را باید با واقعیت‌ها و آموزه دینی ارتباط داد.

درآمدهای هنگفت و بی دردسر وزندگی مرفه یکی از بدآموزی‌های قاچاق است. این پدیده به اقتصاد زیرزمینی، اقتصاد غیر رسمی ویا اقتصاد پول شویی مشهوراست بنابراین برمحققین چندان آشکار نیست. از این رو درک و فهم اغلب محققین از این پدیده و تأثرات و پیامدهای آن در حد کفایت است. درکل، پدیده قاچاق را باید جزء اسرار پررمز و راز دریک کشور به حساب آورد. همین سری بودن فعالیت قاچاق آن را حرام اعلام کند. «احکام ثانویه» است که اسلام می‌تواند با توجه به درکشور ما تاکنون نگاه به قاچاق تنها از دریچه قانون بوده واز منظر دین وشرع به این معضل توجه نشده است. قاچاق درکشور ایران بسان مضرופی می‌ماند که درظرف فرهنگ ایران قرارداد.^۴

تاکنون به طور عمده از راه کنترل‌های امنیتی وپلیسی با قاچاق برخورد شده و آن چه که اکنون می‌بینیم این شیوه مبارزه راه به جایی نبرده است. تعجب این جا است که هرچه بر برخوردهای امنیتی پای فشاری شده و از راه‌هایی فرهنگی و خودداری‌های

۲. علی منصوری نقش باورهای دینی در کنترل قاچاق کالا و ارز

۳. همان

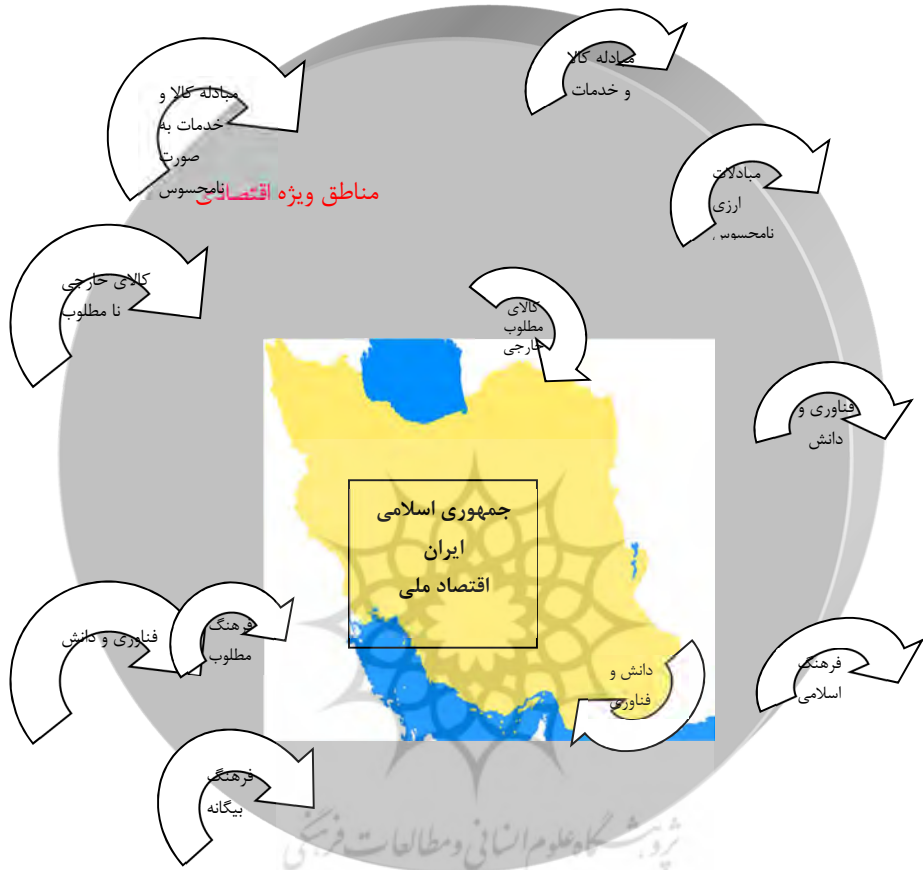
۴. همان

درونی غفلت گردیده نتیجه کم تری حاصل گردیده است.^۵ همچنان که اشاره شد با توجه به مطالب فوق الذکر مناطق آزاد تجاری به مثابه پنجره ای می‌باشند که هوای تازه را به داخل کشور وارد می‌سازد اما ممکن است این هوای تازه همراه با آلودگی‌هایی باشد که در اینجا مراد از آلودگی ضد فرهنگ‌ها و ضد ارزش‌هایی است که در قالب کالا، فناوری و... وارد کشور می‌شود که در این الگو مناطق آزاد تجاری پس از فیلترکردن آن تنها هوای پاکیزه که همان فناوری، فرهنگ، دانش، کالا و خدمات بومی سازی شده و منطبق با فرهنگ اسلامی و ایرانی را وارد کشور می‌کنند.

ه) نقش مناطق آزاد تجاری در اقتصاد مقاومتی

در این مدل مناطق آزاد تجاری همچنان محافظ و مقاوم کننده اقتصاد داخلی عمل می‌کنند. این مناطق با پوششی که در مبادلات کشور با دنیا خارج ایجاد می‌کنند همانند یک سد از حمله‌های اقتصادی خارجی جلوگیری کرده و این پوشش اقتصادی از عدم ثبات‌های اقتصاد داخلی نیز ممانعت به عمل می‌آورد. جهت تبیین مدل پیشنهادی تصویر زیر بیان روشن از مفاهیم ذکر شده در دسترس قرار می‌دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- بهشتی، احمد (۱۳۵۴). اقتصاد در مکتب توحید. انتشارات قدس. قم.
- توفیقی جعفر، فراستخواه مقصود، لوازم ساختاری توسعه علمی در ایران، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی پاییز ۱۳۸۱.
- چلبی، مسعود، معمار، ثریا، بررسی عرضی - ملی عوامل کلان موثر بر توسعه علمی - پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، پاییز و زمستان ۱۳۸۴.
- حیدری، حسن، نظام ملی نوآوری به عنوان چارچوبی برای تحلیل نوآوری: رویکرد نظری، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۸۶.
- داوری اردکانی، رضا. توسعه علمی یا تکثیر و ازدیاد تعداد مقالات؟ تمهید مقدمه‌ای برای تدوین سیاست علم و طراحی «نقشه جامع علم» کشور، نامه فرهنگستان؛ پاییز ۱۳۸۶.
- رضائی، رضا، مشکلات کنونی دانشگاه‌ها و نظام توسعه علمی کشور، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی ۱۳۸۱.
- سعیدی، علی‌اصغر، شاخص‌های اقتصاد دانش محور، آذر ۱۳۸۹.
- مطیعی، محسن، از ایده تا عرضه، انتشارات مهر کتیبه - ۱۳۹۱.
- مطیعی، محسن، بررسی سریزهای FDI بر نوآوری در کشورهای منتخب، نشریه علمی و پژوهشی رشد و توسعه اقتصادی، شماره بهار ۱۳۹۰.
- The development of education national report of malaysia by ministry of education ۳۱ July ۲۰۰۴.
- The 'Window Effects' on Education and Development in South China Wing On LEE, G.A. POSTIGLIONE The University of Hong Kong CUHK Education Journal Vol. ۲۱ No.۲ & Vol. ۲۲ No.1 pp. ۱۱۱-۱۲۱.
- Demand for information and communication technology-based services and regional economic development_Eduardo Anselmo de Castro۱, Chris Jensen-Butler۲.
- Aghon, P. and Howitt, P.(۱۹۹۸) Endogenous growth theory, Cambridge, MA, MIT press.
- Dasupta, P. and Stiglitz, J.E. (۱۹۸۰) Industrial structure and nature of innovative activity, Economic Journal ۹۰، ۲۶۶-۲۹۳.